

KAO DA SAM U ZOOLOŠKOM VRTU

NASILJE NAD LGBTI UČENICIMA I UČENICAMA U SREDNJIM ŠKOLAMA U BIH

Slobodanka Dekić

Sarajevski otvoreni centar
Bosna i Hercegovina

Sarajevo, novembar 2017.
ISSN 2303-6079

www.soc.ba
www.lgbti.ba

Sadržaj

SAŽETAK	3
ISKUSTVA LGBTI UČENIKA I UČENICA U BIH: "KAO DA SAM U ZOOLOŠKOM VRTU"	4
NASILJE NAD LGBTI UČENICIMA I UČENICAMA U SREDNJIM ŠKOLAMA U BIH	6
Nedostatak sistematiziranih podataka o intenzitetu međuvršnjačkog nasilja	6
Pravo na kvalitetno obrazovanje – homofobija i transfobija u udžbenicima	7
Edukacija i senzibilizacija nastavnog kadra – neophodan korak ka suzbijanju nasilja	9
Posledice međuvršnjačkog nasilja na LGBTI učenike/ce	12
Preporuke i smernice za daljnje delovanje	12
LITERATURA	14
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	17
O AUTORICI	18

Kingdom of the Netherlands

 SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR

Edicija Human Rights Papers Sarajevskog otvorenog centra
Broj publikacije 31

Naslov: Kao da sam u zoološkom vrtu: Nasilje nad LGBTI učenicima i učenicama u srednjim školama u BiH
Autorica: Slobodanka Dekić
Urednica: Vladana Vasić
Lektura: Sandra Zlotrg
Prelom i dizajn: Dina Vilić
Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba
Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno informisanje izdavača na office@soc.ba i njegovu saglasnost. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autorice.

Publikacija je izrađena u okviru projekta koji finansira Ambasada Kraljevine Nizozemske u BiH (Program MATRA). Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove donatora.

SAŽETAK

U Bosni i Hercegovini ne postoje zvanični podaci institucija nadležnih za oblast obrazovanja o vršnjačkom nasilju u školama, a pogotovo o vršnjačkom nasilju motivisanom seksualnom orijentacijom, rodnim identitetom ili spolnim karakteristikama. Istraživanja koja su sprovodile organizacije civilnog društva za zaštitu ljudskih prava LGBTI osoba ukazala su na to da je obrazovanje za mnoge LGBTI osobe oblast u kojoj se doživljava diskriminacija (62,6% ispitanih). Čak 41,2% ispitanih LGBTI osoba je doživelo diskriminaciju u školi, njih 19,1% na fakultetu. Većina ovih slučajeva ostala je neprijavljena zbog nepoverenja u nadležne institucije.

Činjenica je da vršnjačko nasilje u BiH postaje vidljivo onda kada se više ništa ne može učiniti, kao u slučaju ubistva ili samoubistva maloletnih učenika/ca usled međuvršnjačkog nasilja. No, ni to nije dovoljno da se institucije potaknu na aktivnije delovanje. Preventivni rad, te edukacije senzibilizacije i profesionalizacije nastavnog osoblja na pitanjima vršnjačkog nasilja još uvek dolaze samo od organizacija civilnog društva, ali intervencija nastavnog osoblja kada su ovi slučajevi nasilja u pitanju još uvek izostaje. Dodatni problem predstavlja i činjenica da udžbenici koji se koriste u obrazovnom sistemu u BiH još uvek prenose netačne i štetne informacije i da učenici/e nemaju priliku da razgovaraju o temama i problemima relevantnim za LGBTI osobe.

Iako su doneseni neki dokumenti na nivou države koji za cilj imaju zaštitu prava na obrazovanje, i dalje je evidentan nedostatak konkretnog institucionalnog plana za suzbijanje međuvršnjačkog nasilja i razvijanja inkluzivne i tolerantne obrazovne sredine, koja bi uključivala i LGBTI osobe i pripadnike/ce drugih manjina, te promovisala toleranciju i inkluziju u i kroz obrazovni sistem.

Ovom publikacijom dat je pregled postojećih standarda i problema u ovoj oblasti, te su ponudene konkretne smernice da se unapredi postojeće stanje i stvori siguran prostor za sve unutar obrazovnog sistema u BiH, kao što su revizija udžbenika i uklanjanje diskriminatornog sadržaja, senzibilizacija nastavnog osoblja za rad s LGBTI osobama i drugim marginaliziranim grupama, saradnja s civilnim društvom i stvaranje LGBTI inkluzivnih programa podrške učenicima/cama koji/e su preživeli/e nasilje.

ISKUSTVA LGBTI UČENIKA I UČENICA U BIH: "KAO DA SAM U ZOOLOŠKOM VRTU"

Već u osnovnoj školi sam se otkrio, i formirao kroz srednju. Znala je samo jedna prijateljica, sa muškim prijateljima nisam nikada mogao da govorim o tome. U srednjoj, autovao sam se upravi škole, koja je zaista bila OK. Najviše problema sam imao sa dječacima; iako nisam bio out, bio sam otvoreno pro-LGBTI. I onda mi se u drugom razredu desila sačekuša zbog statusa na Facebooku, bilo je fizičkog nasilja od strane par momaka. Nisam nikome to prijavio. Eto, bilo i prošlo. A., 19 godina, Sarajevo

Oduvijek sam znao. Out sam roditeljima, najužoj porodici, u školi su znali pedagogica, psihologica, i par profesora. Sa profesorima sam bio uglavnom na ratnoj nozi. Imao sam problema sa profesorom vjeronauke, koji je insistirao na priči o tome kako je to nemoralno, nastrano... i onda sam mu jedan dan rekao "Zar nije grijeh da Vi sudite drugima?" Onda je sjeo sa mnom, razgovarali smo... Tukao sam se u školi, bilo je gadno, ali nikada nisam ja započeo. Bilo je tu dobacivanja, pederu, ovo ono, pitao sam se da li ne sakrivam dovoljno dobro, ali onda me je bilo baš briga da li ko zna. Ja sam na provokacije odgovarao zajebancijom, oni dobacuju kako je to bolest, ja kažem "Joj, jeste, moram nekog psihijatra da nađem što prije!" Najveći problem je što je muškarcima nametnuto da budu mačo, curama to može biti slatko, ali muškarcima ne. Postoji šablon kako se muškarac mora ponašati u našem društvu, i ako se tako ne ponašaš, automatski nešto s tobom nije u redu. B., 20 godina, Sarajevo

Zna za mene par prijatelja, u školi niko, ni u porodici. Par puta sam imala fizički obračun sa učenicima u školi, jer je moj najbolji prijatelj gej, i na njemu se stvarno vidi. Prvo je počelo sa dobacivanjem, "družiš se sa pederom, ti si ovo, ti si ono". Ne prođe dan da ga neko ne udari u hodniku. Profesori ga provociraju, on na primjer izade da obriše tablu, a ona njemu iza leđa neke grimase pravi! Na početku više nisam dolazila u školu nego što jesam, ustanem ujutro i ne ide mi se, nalazim izgovore, samo da nisam tamo. Sada mi je malo lakše. S., 17 godina, Sarajevo

Sjedio sam u dvorištu na odmoru, i taj momak mi je samo prišao, ja ga nisam dobro ni vidio, i opalio mi šamar. Prijavio sam ga upravi, ali nije kažnjen. Rečeno mi je tada da mi "nismo Francuska". Rekli su mi da moram da se socijalizujem, da se pozdravim sa njim, a on će se izvinuti za to što je uradio. Nakon toga, ne pričam ni sa kim u školi, niti drugi žele da pričaju sa mnom. Kao da sam u zoološkom vrtu, dodem u školu, prođe nastava, odem kući, učim. Ni sa kim ne mogu da razgovaram intimno. K., 17 godina, Sarajevo.

Ovo su samo neka od iskustava bh. srednjoškolki i srednjoškolaca koji sebe identifikuju kao LGBTI osobe vezano za nasilje koje svakodnevno prolaze u školi. Posebno zabrinjava to što učenicama i učenicima nedostaje podrška unutar obrazovnog sistema da se sa ovim situacijama nose

– čak, naprotiv, nasilje se na neki način opravdava njihovom “različitošću” i neuklapanjem u heteronormativna shvatanja “muškog” i “ženskog”.

Na žalost, u BiH još uvek ne postoje zvanični podaci koji bi dali jasniju sliku o vršnjačkom nasilju u školama. Pojedine studije ukazuju na korelaciju između ratnih, odnosno postratnih trauma i nasilja u školama (2008; 2013).¹ Prema rezultatima ovih istraživanja, čak svaki šesti učenik preživljava nasilje od strane vršnjaka, dok 7% dece kontinuirano vrši nasilje nad drugom decom. Anketa koju je sproveo udruženje građana “Kap” 2016. godine ukazuje na to da 43% učenika i učenica u BiH trpi vršnjačko nasilje. Međutim, većina šuti o tome, jer ne veruju da postoje mehanizmi u školi koji ih mogu zaštititi, ali i zbog preovlađujućeg mišljenja da je nasilje među vršnjacima, prosto, “deo odrastanja”.²

Dodatni problem predstavljaju i nove forme u kojima se vršnjačko nasilje javlja, prvenstveno na internetu, odnosno društvenim mrežama. Od otvaranja lažnih profila, pretnji putem komentara, do snimanja fizičkog nasilja ili verbalnog zlostavljanja i njihovog postavljanja online – sve su to situacije od kojih mladi ljudi ne mogu da se zaštite, a ni institucije (škole, nadležne službe) nemaju adekvatne odgovore.³

Ne postoji sistemski odgovor na ovaj problem, niti kontinuiran rad na osveščivanju javnosti o tome šta se dešava u školama, i koje su posledice ovog nasilja. Zapravo, vršnjačko nasilje postane vidljivo onda kada se više ništa ne može učiniti – nakon tragedija poput ubistva Denisa Mrnjavca (2008.), ili samoubistva Mahira Rakovca (2015.). Postojeće inicijative uglavnom dolaze od strane nevladinog sektora, a odnose se na preventivni rad u školama. Još uvek ne postoje mehanizmi zaštite na koje se mogu osloniti učenice i učenici koji su već u situaciji nasilja. “Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH”⁴ usvojene su 2013. godine, i tretiraju generalno problem svih oblika nasilja nad decom, ne samo vršnjačkog nasilja. Ne postoje ni precizni podaci da li se i kako ove smernice primenjuju u praksi. Važno je napomenuti da od 2002. godine deluje i Vijeće za djecu, kao intersektoralno telo. Usvojen je i “Akcioni plan za djecu u Bosni i Hercegovini 2015–2018”, međutim, u planu se vršnjačko nasilje u školama ne nalazi kao specifičan problem, niti se nude jasni mehanizmi zaštite i prevencije.⁵

1 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23697244> i <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18717000>

2 Ovi podaci su predstavljeni medijima, povodom međunarodnog dana “Roze majica”, Međunarodnog dana za borbu protiv vršnjačkog nasilja u školama: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dan-ruz-ic-astih-majica-u-bih-prvi-put-obiljezavanje-medjunarodnog-dana-prevenicije-vrsnjackog-nasilja/160220041> Ipak, konačni rezultati istraživanja još uvek nisu objavljeni, niti ima drugih relevantnih istraživanja koja daju konkretnije podatke o ovom problemu u bh. školama.

3 Organizacija koja se aktivno bavila ovim pitanjem, kao i edukacijom mladih ljudi, posebice devojaka, o bezbednosti na internetu je One World SEE. Više o njihovom radu videti na: <http://oneworldsee.org/>

4 Dokument dostupan na sledećem linku: https://www.youtube.com/watch?v=A3Tf1ASAFJ1&index=7&list=RDEMOW_A8W16XaEDCFiENmJL-A

5 Tekst akcionog plana dostupan je na sledećem linku: https://www.unicef.org/bih/ba/akcijski_plan_za_djecu-HR-web.pdf

NASILJE NAD LGBTI UČENICIMA I UČENICAMA U SREDNJIM ŠKOLAMA U BIH

Nedostatak sistematiziranih podataka o intenzitetu međuvršnjačkog nasilja

Imajući u vidu nepostojanje podataka o vršnjačkom nasilju u školama generalno, pitanje nasilja nad LGBTI učenicima/ama postaje još teže. U istraživanju koje je 2005. godine provelo Udruženje Q na uzorku od 210 LGBTIQ osoba, 17,1% ispitanih osoba navodi škole kao mesto na kojem su doživele diskriminaciju na osnovu svoje seksualne orijentacije, kao i spolnog/rodnog identiteta: maltretiranje, verbalno nasilje, ismejavanje, niže ocene, i sl.⁶ Slično istraživanje, rađeno u BiH 2013. godine, potvrdilo je da je obrazovanje za mnoge LGBTI osobe oblast u kojoj se doživljava diskriminacija (62,6% ispitanih),⁷ a rezultati ovog istraživanja, objavljeni 2017. godine, na žalost, nisu mnogo ohrabrujući. Čak 41,2% ispitanih LGBTI osoba je doživelo diskriminaciju u školi, njih 19,1% na fakultetu. Većina ovih slučajeva diskriminacije ostala je neprijavljena nadležnim institucijama.⁸

Podaci u drugim zemljama ukazuju na to da izostaje intervencija nastavnog osoblja kada su ovi slučajevi nasilja u pitanju; da učenici/e nemaju priliku da razgovaraju o temama i problemima koji su relevantni za LGBTI populaciju. Također, posebno ranjiva grupa su transrodna deca čije se rodno izražavanje ne uklapa u heteronormativne okvire "pravih dečaka" i "pravih devojčica". Čak 84% trans dece se samopovređivalo, dok je 45% njih pokušalo samoubistvo.⁹ ILGA Europe, krovna evropska LGBTI organizacija, 2006. godine inicirala je dijalog o nasilju nad LGBTI učenicima/ama u školama, koje su definisali kao jedan od glavnih uzroka socijalne isključenosti LGBTI osoba u društvu. Istraživanje koje je tada sprovedeno u 37 zemalja u EU pokazalo je da je 61,2% ispitanih doživelo neki vid diskriminacije u školi.¹⁰ Komesar za ljudska prava Veća Evrope je predložio niz preporuka koje bi trebalo da poboljšaju položaj LGBTI osoba u obrazovnom sistemu, kao što su izmene diskriminatornih sadržaja u udžbenicima; senzibilizacija zaposlenih u obrazovnom sistemu na ove teme;

6 Navedeno prema: Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013). *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell – Ured za BiH/Fondacija CURE/Sarajevski otvoreni centar. Str. 5.

7 Jasmina Čaušević (2013). *Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Str. 48. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/09/Analiza-istrazivanja-bhs_web-verzija.pdf

8 Amar Numanović (2017). *Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Str. 29. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2017/10/Brojevi-ravnopravnost_04.10.2017.-WEB-II.pdf

9 <http://skolegijum.ba/tekst/index/1351>

10 *European Parliament puts homophobic bullying on its agenda*. Objavljeno 15. 9. 2006. Dostupno na: <https://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/european-parliament-puts-homophobic-bullying-its-agenda>

prevencija nasilja nad LGBT učenicama/ima.¹¹ Iako obavezne za BiH, ove preporuke se do sada nisu implementirale.

Sarajevski otvoreni centar od 2012. godine dokumentuje slučajeve nasilja nad LGBTI osobama u BiH. Od samog početka 2017. godine kao posebno zabrinjavajuće tendencije pojavili su se porast nasilja u porodici, izražavanje homofobije i transfobije i međuvršnjačko nasilje u obrazovnim institucijama. Trend homofobije i transfobije u obrazovnim institucijama, te neadekvatnih odgovora ministarstva obrazovanja i nadležnih institucija na homofobno i transfobno međuvršnjačko nasilje, na žalost, nastavljaju se iz prethodne dve godine. Homofobno i transfobno međuvršnjačko nasilje kontinuiran je problem i u 7 do 18 slučajeva dokumentovanih u 2017. godini. Iako su pojedini slučajevi prijavljeni nadležnim ministarstvima unutrašnjih poslova i centrima za socijalni rad i mada su ove institucije reagovale u saradnji sa školama da zaustave nasilničko ponašanje, i dalje je evidentan nedostatak konkretnog institucionalnog plana za suzbijanje međuvršnjačkog nasilja i razvijanja inkluzivne i tolerantne obrazovne sredine, koja bi uključivala i LGBTI perspektivu. Čak su i preduzete reakcije bile neblagovremene, nisu odgovarale intenzitetu nasilja, te su se svodile na "mirenje" žrtve i nasilnika bez konkretnih posledica po vršitelje nasilja.

Pravo na kvalitetno obrazovanje – homofobija i transfobija u udžbenicima

Nevladine organizacije koje u BiH rade na promicanju i zaštiti ljudskih prava već su godinama aktivne i na polju obrazovanja. A, kada je reč o pravu na obrazovanje LGBTI osoba, ono se posmatra kroz nekoliko dimenzija.¹²

Pravo na obrazovanje LGBTI osoba bez diskriminacije i uskraćivanja mogućnosti za obrazovanje i stručno usavršavanje garantovano je zakonima u BiH koji se odnose na obrazovanje i sprečavanje diskriminacije. Propisi koju regulišu pravo na obrazovanje u BiH su: Ustav BiH, ustavi entiteta i kantona, Statut Brčko distrikta BiH, odgovarajući zakonski akti na nivou Brčko distrikta BiH, entiteta Republike Srpske i deset kantona u Federaciji, te Okvirni zakon o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju u BiH.¹³ Dodatno, Zakon o zabrani diskriminacije u BiH, usvojen 2009. godine i dodatno izmenjen 2016., naglašava zabranu diskriminacije u oblasti obrazovanja (Član 6.), dok se spolne karakteristike, rodni identitet i seksualna orijentacija specifično navode kao zabranjen osnov diskriminacije (Član 2).¹⁴

Druga oblast na kojoj je potrebno raditi da bi se zaista ostvarilo pravo

11 Navedeno prema: Damir Banović (2013). *Izveštaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/izvjestaj-o-homofobiji-bifobiji-i-transfobiji-u-skolama-u-bih/>.

12 Damir Banović (2013). *Izveštaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/izvjestaj-o-homofobiji-bifobiji-i-transfobiji-u-skolama-u-bih/> Str. 22.

13 Ibid., str. 21.

14 Tekst zakona dostupan na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/ZakonOZabraniDiskriminacijaNactr.pdf>

na obrazovanje LGBTI osoba, jeste uklanjanje homofobije, bifobije i transfobije iz nastavnih programa, te obrađivanje tema koje se tiču LGBTI osoba na stručan i pedagoški način.

Prvo istraživanje koje je analiziralo predstavljanje seksualnosti, odnosno tema važnih za LGBTI zajednicu, u srednjoškolskim udžbenicima objavilo je 2010. godine Udruženje Q.¹⁵ Analiza 62 udžbenika biologije, psihologije, sociologije, veronauke, sva tri nastavna plana i programa, pokazala je da se homofobija, bifobija i transfobija zapravo "cementiraju" kroz obrazovni sistem. Osim toga, analiza je pokazala da je rodna nejednakost, odnosno vrlo patrijarhalno predstavljanje muških i ženskih rodnih uloga, takođe prisutno u udžbenicima. Jedan od primera navedenih u analizi je i sledeći:

"Treba reći da postoje takve devijantne osobine koje u nešto manjoj mjeri odstupaju od normalnog ponašanja i označavaju se kao devijantne. Takve osobine su, naprimjer, sklonost ka kriminalu ili samoubistvu, korištenje alkohola ili droga, homoseksualnost..."¹⁶

Šest godina kasnije, objavljena je nova analiza koja se odnosila na udžbenike biologije, sociologije, psihologije, medicinske psihologije i pedagogije, veronauke, ginekologije i demokratije i ljudskih prava za srednje medicinske škole u Kantonu Sarajevo. I ova analiza je pokazala da su teme koje se tiču seksualne orijentacije, rodnih identiteta, LGBTI prava predstavljene na diskriminatoran način, ili da nisu zastupljene u dovoljnoj mjeri.

"U većini sadržaja ove se teme promatraju kroz prizmu spola, biološki, a homoseksualnost se mahom tumači kao otklon od heteroseksualnosti, nerijetko i kao devijacija, perverzija i zastranjivanje. O pravima i zabrani diskriminacije po osnovi seksualne orijentacije i rodnog identiteta govori se malo ili nikako. Terminologija koju udžbenici koriste je neujednačena, često zastarjela i nekorektna i ne prati globalne smjernice kada su poštivanje prava LGBTI zajednice u pitanju. Distinkcija između spola i roda se ne pravi, osim u rijetkim, izolovanim primjerima, dok su muškarci i žene po pravilu prikazani kroz rodne uloge i binarne opozicije. Dodatni problem podrazumijeva i prešućivanje ovih tema na mjestima gdje se one gotovo podrazumijevaju."¹⁷

Analiza udžbenika za osnovne škole, objavljena 2017. godine,¹⁸ također je potvrdila da teme koje se tiču seksualnosti nisu dovoljno i adekvatno obrađene. Zapravo je i ova analiza potvrdila da se obrazovanje pre svega koristi za konsolidaciju etno-nacionalističkih politika. "Uzevši to u obzir, bilo bi iluzorno očekivati kako će priča o seksualnosti uopće, a potom i o spolnim i rodnim identitetima, te njihovim različitim manifestacijama

15 Svetlana Đurković (2010). 1+1=0: *Analiza srednjoškolskih udžbenika o LGBTIQ pojmovima*. Sarajevo: Udruženje Q.

16 *Biologija za 1. i 2. razred srednje škole*, Dragoslav Marinković, Katica Paunović i Veljko Terzija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Srpsko Sarajevo, 2002

17 Ibid, 27.

18 Fatima Bilčević, Jasmina Čaušević (2017). *LGBTI teme u osnovnim školama? Analiza postojećeg sadržaja i prijedlozi za uvrštavanja tema o različitim rodnim i spolnim identitetima i seksualnoj orijentaciji u udžbenicima za osnovne škole Kantona Sarajevo*. Dostupno na: <http://fondacijacure.org/files/ANALIZA%20LGBTI%20teme%20u%20udžbenicima%20za%20osnovne%20skole.pdf>

zauzeti ikakvo, a kamoli zadovoljavajuće mjesto u udžbenicima, čak i u okviru nastavnih predmeta i jedinica gdje bi to bilo potrebno."¹⁹ Gotovo jedina pozitivna promena koja se može navesti od 2010. do danas jeste razvoj izbornog predmeta "Zdravi životni stilovi", koji se od školske 2013./2014. godine predaje u 40 osnovnih škola u Kantonu Sarajevo.²⁰

Edukacija i senzibilizacija nastavnog kadra – neophodan korak ka suzbijanju nasilja

Konačno, sprečavanje fizičkog i verbalnog nasilja prema LGBTI osobama od strane drugih učesnika/ka u obrazovnom procesu je možda i najvažnija oblast, na kojoj se i najmanje uradilo.

U zakonskom smislu, zaštita LGBTI zajednice od nasilja je unapređena kada je 2016. godine usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH „kojim se, između ostalog, regulišu i krivična djela počinjena iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta“. Već smo spomenuli izmene u Zakonu o zabrani diskriminacije, usvojene 2016. godine, prema kojima su rodni identitet, spolne karakteristike i seksualna orijentacija specifično navedene kao zabranjene osnove diskriminacije.²¹ Ipak, strah od nasilja i diskriminacije su i dalje izrazito prisutni među LGBTI populacijom. Kako se navodi u istraživanju problema i potreba LGBTI osoba u BiH:

“Naročito je zabrinjavajuće da je seksualno uznemiravanje doživjelo 27,5% osoba koje su bile žrtve diskriminacije i da je to drugi oblik diskriminacije po udjelu ispitanika_ca koji_e su ga doživjeli_e. Ispitanici_ce su diskriminaciju najčešće doživljavali_e u obrazovnim institucijama – u školi čak 41,2% i na fakultetu 19,1% ispitanika_ca – i u ugostiteljskim i prodajnim objektima (34,6% ispitanika_ca).”²²

Kada je nasilje u školama u pitanju, posebno zabrinjava to da su često – prema iskustvima naših sagovornica/ka iz srednjih škola – profesori i profesorice ti koji vrše nasilje, posebno verbalno, prema LGBTI učenicima/ama. Tako navode i sledeće situacije:

“Par profesora su izuzetno konzervativni, i religiozni i oni su to prenosi li učenicima. Jednog dana došao sam na praktičnu nastavu u majici sa LGBTI simbolikom. I, počelo je prozivanje profesora, kako je to nemoralno, nenormalno, počeo je priču o Lutovom narodu, da ih je Bog kaznio, i pokazuje prema meni, a svi se drugi smiju. Bukvalno šutiš, trpiš, jer znaš šta bi se desilo kada bi se autovao svima.”

“Profesor sociologije, koji je inače vrlo religiozan, i stalno insistira na vjeri

19 Ibid., str. 6.

20 Ibid., str. 11. Predmet, kao i udžbenik, (Lamija Husić et al. (2013). *Zdravi životni stilovi - vodič za učenike, knjiga za peti, šesti, sedmi, osmi i deveti razred osnovne škole*, Sarajevo: Asocijacija XY), razvijeni su zahvaljujući nevladinoj organizaciji Asocijacija XY, koja se već godinama aktivno bavi seksualnim i reproduktivnim zdravljem mladih u BiH.

21 Amar Numanović (2017). *Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znače-2-analiza-rezultata-istraživanja-problema-i-potreba-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini-u-2017-godini/> Str. 3, 6.

22 Ibid., str. 29.

i Bogu, me je nazvao teroristom. Zato što 'takvi kao ja' ugrožavaju ljudsku vrstu."

Nesenzibilisanost nastavnčkog kadra, kao i tendencija da svoje privatne stavove i mišljenja prenose na učenice i učenike, jedan je od najvećih problema kada je nasilje nad LGBTI decom u školama u pitanju. Na to je ukazala i analiza "Prava LGBTI osoba u BiH: Obrazovanje" (2013). Većina ispitanih nastavnika/ca, pre svega, polazi od pretpostavke da "toga" nema među njihovim učenicama/ima. Također, izražen je i stav da je to "privatno pitanje" koje se treba zadržati u svoja četiri zida.

"Moj osobni stav je – neka radi u svoja četiri zida šta god ko hoće, a isto kao što je nepristojno da se momak i cura 'pofataju' na sred ulice, na sred trga pa da prostitute, znate već šta, tako je nepristojno i kad to dvoje, da li geј, da li lezbe to naprave."²³ Pored homo-bi-transfobije koju, bez ikakve zadržke, pokazuju prema učenicama/ama, uprave škola retko kada adekvatno reaguju i kada se nasilje desi, i bude prijavljeno. Naše sagovornice/i navode da se sve svede na "smirivanje situacije", a da zapravo učenik ili učenica koji čine nasilje ne budu kažnjeni. Kako se navodi u pomenutoj analizi, "ostavljen je prostor za psihologe_inje, upravu škole da zataškaju prave uzroke. Otvorena homo fobija, nedostatak javne osude homofobije te stav da je homoseksualnost privatna stvar doprinosi diskriminatornom okruženju."²⁴

Kada se ovome doda izrazito visok stepen homofobije među srednjoškolicima, izlazak iz situacije nasilja za LGBTI učenike/ce čini se gotovo nemogućim. Od 439 ispitanih srednjoškolaca/ki, njih 19,58% smatra da je verbalno nasilje nad osobama homoseksualne orijentacije opravdano; njih 18,9% smatra da je fizičko nasilje prema LGBTI osobama opravdano, a 18,9% nema mišljenje.²⁵

Treninge senzibilizacije za nastavno osoblje također organizuju i održavaju organizacije civilnog društva, često bez zvanične podrške institucija nadležnih za obrazovanje.

Fondacija Heinrich Boell je 2013. godine sa partnerskim organizacijama Sarajevski otvoreni centar i Fondacijom CURE održala trening za nastavno i upravno osoblje u srednjim školama, kojem je prisustvovalo 19 pedagoga/inja, psihologa/inja, te nastavnika razredne nastave i studenata/ica pedagogije i psihologije iz Olova, Zenice, Sarajeva, Tuzle, Bihaća, Visokog, Odžaka, Kaknja, Zavidovića i Novog Travnika. Iako je za izvođenje treninga tražena podrška Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, ona je izostala, te je trening održan samo za ono nastavno osoblje koje se dobrovoljno prijavilo na otvoreni poziv ovih organizacija.²⁶

Tek je 2014. godine Fondacija Heinrich Boell sa partnerskim organizacijama

23 Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013). *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell – Ured za BiH/Fondacija CURE/Sarajevski otvoreni centar. Str. 2-3.

24 Ibid., str. 28.

25 Ibid., str. 30.

26 <http://lgbti.ba/adnan-kreso-postojeci-slucajevi-u-skolama-ukazuju-na-potrebu-za-edukacijom/>

Sarajevski otvoreni centar i Fondacijom CURE organizovala u Bihaću trening uz podršku Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona. Ovom treningu prisustvovalo je 14 pedagoga/inja, psihologa/inja i profesora/ica srednjih škola iz Bosanske Krupe, Cazina, Velike Kladuše, Bužima, Bihaća i Sanskog Mosta, kao i predstavnici/e Ministarstva. Na samom treningu stručni saradnik Ministarstva Adnan Kreso izjavio je "da je već bilo slučajeva obraćanja LGBT učenika za pomoć, što itekako ukazuje na potrebu da na ovakvoj edukaciji sjede svi prosvjetni radnici, a ne samo ovih 14, da čuju kako se postaviti i pomoći LGBT učenicima. Ni u kom slučaju seksualna orijentacija učenika ne smije biti razlog da uposlenici škole ne reaguju adekvatno ili da proizvode neke negativne odnose sa takvim učenicima".²⁷ Pre samog održavanja treninga u online medijima i na društvenoj mreži Facebook pojavile su se negativne reakcije. Organizacije su ih prijavile direktno Ministarstvu, a nakon što je utvrđeno da su reakcije i komentari krenuli iz određenih škola, reagovao je i ministar obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona Dario Jurić, upućujući obaveštenje svim osnovnim i srednjim školama. Između ostalog, poručio je: "Povodom neformalno iskazanih reakcija na najavljenju edukaciju od strane pojedinih prosvjetnih radnika preko društvenih mreža, kao oblika elektronskog javnog komuniciranja u kojem svaki pojedinac preuzima odgovornost za svoje riječi, skrećemo pažnju uposlenicima škole da izrečeni govor mržnje na teme koje se tiču osnovnih ljudskih i dječijih prava, predstavlja grubo kršenje zakonskih odredbi propisanih kroz Zakon o zabrani diskriminacije, te konkretno kroz odredbe obrazovne legislative, član 6, 7. I 8. Zakona o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju, član 4. I 64. Zakona o visokom obrazovanju. Podsticanje na nasilje ili propuštanje/neizvršavanje obaveze preveniranja nasilja motiviranog predrasudama, predstavlja nedopustiv čin za bilo kojeg člana odgojno-obrazovne ustanove i prosvjetnog kolektiva."²⁸ Ovakvi treninzi, međutim, nisu česti, te zavise od rada i sredstava organizacija civilnog društva, te nisu ustaljena praksa u obrazovnim institucijama BiH. Od 2014. godine nijedan trening senzibilizacije nije održan u saradnji organizacija civilnog društva koje rade na ljudskim pravima LGBTI osoba i ministarstava obrazovanja u BiH.

²⁷ http://soc.ba/konkretni-koraci-u-radu-nastavnog-i-strucnog-osoblja-sa-lgbt-ucenicima_cama-u-srednjim-skolama/.

²⁸ <http://lgbt.ba/ministarstvo-obrazovanja-usk-uputilo-odgovor-povodom-negativnih-reakcija-na-odrzavanje-edukacije-strucnog-osoblja-srednjih-skola/>

Posljedice međuvršnjačkog nasilja na LGBTI učenike/ce

Jedna od mogućih definicija vršnjačkog nasilja je da je to svako "svjesno (namjerno) nasilno i ničim opravdano ponašanje djeteta ili grupe djece, usmjereno ka drugom djetetu, sa ciljem da se ono fizički ili psihički povrijedi". Ono što je važno kod vršnjačkog nasilja je da se ono ponavlja, te da detetu koje čini nasilje daje "osećaj uživanja", dok kod deteta koje je žrtva izaziva osećaj ugnjetavanja.²⁹

Deca koja su žrtve vršnjačkog nasilja često pate od anksioznosti, straha, depresije, imaju nisko samopoštovanje. Neka od tipičnih ponašanja uključuju izbegavanje škole, povlačenje u sebe, izbegavanje komunikacije sa roditeljima i okolinom, slabiju koncentraciju. Također, nije isključeno ni samopovređivanje ili agresija usmerena prema drugima.³⁰

Za LGBTI učenike i učenice, nasilje koje doživljavaju od svojih vršnjaka/inja, ali i profesora, samo dodatno otežava inače težak proces prihvatanja sebe i svoje seksualnosti. Jedan od sagovornika, koji je pre godinu dana završio školu, navodi svoje iskustvo:

"Bio sam najgori u razredu, prvu godinu sam pao, promijenio sam smjer i na kraju sam prešao vanredno da završim školu. Osjećao sam se kao da idem u zatvor svaki dan, nisam imao ni sa kim da razgovaram normalno. Vanredno sam završio odlično."

Ostali sagovornici i sagovornice imaju nešto drugačije iskustvo, ali i ono pokazuje da nasilje koje trpe ima efekat na njihov odnos prema školi.

"Čim su počele te prozivke da ne vrijedim kao ljudsko biće, ja sam sebi rekao 'e pa vidjećemo'. Odmah sam počeo da se aktivno uključujem u organizacije, vannastavne aktivnosti. Inat je u meni proradio, da im kažem, e evo, jedan bolesnik, dekadentna osoba, psihopata, je bolja od vas, i šta ćete vi sada u vezi toga?"

"Ja sam u osnovnoj bila neki prosječan učenik, i nisam pretjerano bila zainteresovana za učenje. Ali kada sam došla u srednju, kada sam doživjela sve što sam doživjela počela sam da učim i najbolja sam skoro učenica. I tako je to uticalo na moj uspjeh da pokažem da mogu da budem puno bolja od njih. Da pokažem pojedincima da to što oni rade me ne dotiče sekunde jedne. I to je to."

Preporuke i smernice za daljnje delovanje

Na pitanje šta misle da treba uraditi da bi se LGBTI deca zaštitila od vršnjačkog nasilja u školi, niko od sagovornika/ca nije spomenuo "sakrivanje identiteta", šutnju ili slično. Čak naprotiv, prema njihovom mišljenju, treba raditi na većoj vidljivosti LGBTI zajednice, i stvarati vršnjačke grupe podrške.

"Profesori se moraju educirati, jer često iznose homofobne stavove iako ima učenika koji su LGBTI. Vidljivost učenika mora biti veća, škola mora

²⁹ Ivana Zečević (2010). Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama. Banjaluka: Zdravo da ste. Dostupno na: <http://www.zastitimodjecuodnasilja.org/latn/?page=25&kat=2&vijest=27> Str. 4.

³⁰ Ibid.

biti sigurna sredina. Ja sam čitavu školu oblijepio duginim bojama, imao sam podršku uprave škole, da napravimo projekat diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije. Tih par sedmica sam se osjećao sigurno, jer znam da ima ljudi koji nas podržavaju i koji će stati iza nas.”

“Mislím da bi trebali postaviti postere, da profesori budu pažljiviji oko toga šta pričaju. Ima dosta djece koja su LGBTI, i koja ne mogu da izdrže, ispisuju se i prave gluposti jer misle da su sami, ali nisu. Potrebno je da pokrenemo nešto da se vidi da nas ima mnogo više nego što oni to misle.” No, ono što bi trebalo da bude prvi korak jeste mapiranje vršnjačkog nasilja u školama nad decom koja su LGBTI, kako bi se na osnovu što više podataka i njihovih iskustava mogle definisati konkretne potrebe i aktivnosti koje bi trebalo poduzeti da se vršnjačko nasilje spram LGBTI dece u školama smanji.

Do tada, potrebno je insistirati na primeni preporuka definisanih još 2013., a koje su **ključni koraci za stvaranje škole koja bi bila siguran prostor za sve, a ne svakodnevni pakao za one koji su “drugačiji”**.

Ove preporuke su:³¹

- Uključiti seksualnu orijentaciju, spolne karakteristike, rodno izražavanje i identitet kao zabranjeni osnov diskriminacije u obrazovnim aktivnostima na svim nivoima u BiH;
- Ukloniti diskriminatorne, stereotipne podatke o LGBTI osobama iz udžbenika. Dodatno, poboljšati edukaciju mladih o seksualnosti, van heteronormativnih shvatanja rodni uloga.
- Senzibilisati nastavni kadar, kao i pedagoške/psihološke službe u školama o ovom pitanju uz saradnju s organizacijama civilnog društva koje rade s LGBTI osobama. Obezbediti dodatnu literaturu.
- Pojačati vidljivost nevladinih organizacija koje rade sa LGBTI zajednicom, kao i saradnju sa ministarstvima i drugim nadležnim institucijama u obrazovnom sistemu.
- Razraditi programe podrške LGBTI učenicama/učenicima koje se nalaze u situaciji nasilja, ili su preživeli/e nasilje.
- Uvrstiti teme relevantne za LGBTI osobe u okviru predmeta poput književnosti, psihologije, sociologije, biologije, filozofije, etike, demokratije i ljudskih prava.

³¹ Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013). *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell – Ured za BiH/Fondacija CURE/Sarajevski otvoreni centar. Str. 34.

LITERATURA

Bibliografija

- Akcijski plan za djecu Bosne i Hercegovine 2015–2018.* Dostupno na: https://www.unicef.org/bih/ba/akcijski_plan_za_djecu-HR-web.pdf
- Banović, Damir (2013). *Izveštaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/izvjestaj-o-homofobiji-bifobiji-i-transfobiji-u-skolama-u-bih/>
- Begagić, Lamija (2016). *O čemu šutimo kada šutimo o pravima LGBT osoba u udžbenicima.* Sarajevo: Fondacija Cure. Dostupno na: <http://fondacijacure.org/files/Publikacija%20O%20cemu%20sutimo%20LGBTI.pdf>
- Bilčević, Fatima i Jasmina Čaušević (2017). *LGBTI teme u osnovnim školama? Analiza postojećeg sadržaja i prijedlozi za uvrštavanje tema o različitim rodnim i spolnim identitetima i seksualnoj orijentaciji u udžbenicima za osnovne škole Kantona Sarajevo.* Sarajevo: Fondacija Cure. Dostupno na: <http://fondacijacure.org/files/ANALIZA%20LGBTI%20teme%20u%20udzbenicima%20za%20osnovne%20skole.pdf>
- Čaušević, Jasmina (2013). *Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/09/Analiza-istrazivanja-bhs_web-verzija.pdf
- Dračo, Ivana; Mladen Lakić i Zlatiborka Popov-Momčinović (2013). *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje.* Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell – Ured za BiH/Fondacija CURE/Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/prava-lgbt-osoba-u-bosni-i-hercegovini-obrazovanje/>
- Durković, Svetlana (2010). *1+1=0: Analiza srednjoškolskih udžbenika o LGBTIQ pojmovima.* Sarajevo: Udruženje Q.
- Husić, Lamija et al. (2013). *Zdravi životni stilovi - vodič za učenike, knjiga za peti, šesti, sedmi, osmi i deveti razred osnovne škole,* Sarajevo: Asocijacija XY.
- Numanović, Amar (2017). *Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni*

i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znace-2-ana-liza-rezultata-istrazivanja-problema-i-potreba-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini-u-2017-godini/>

Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini. Grupa autora. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice%20za%20postupanje%20u%20slucaju%20nasilja%20nad%20djecom%20-%20HRV.pdf

Zečević, Ivana (2010). *Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama.* Banjaluka: Zdravo da ste. Dostupno na: <http://www.zastitimodjecu-odnasilja.org/latn/?page=25&kat=2&vijest=27>

Sajtovi

www.skolegijum.ba
<https://www.ilga-europe.org/resources/thematic-resources/resources-education/initiatives-public-actors>

Lista zakona

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH. Dostupno na: http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/5764ae23-c423-404b-b6d5-c723dea62cc9_Okvirni%20zakon%20o%20pred%C5%A1kolskom%20odgoju%20i%20obrazovanju%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH. Dostupno na: http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/7e1e8c33-c594-4784-817a-e46de79149fa_Okvirni%20zakon%20o%20osnovnom%20i%20srednjem%20obrazovanju%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf

Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/oz-o-srednjem-strucnom-obrazovanju-i-obuci.pdf>

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH. Dostupno na: <http://www.heg.gov.ba/Dokumenti/Zakoni-propisi/?id=105>

Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Dostupno na: <http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/>

df11360a-de6c-4ecb-a4fb-94c5649a31d6_Zakon%20o%20
Agenciji%20za%20predskolsko,osnovno%20i%20srednje%20obrazo-
vanje.pdf

Zakon o zabrani diskriminacije BiH.

Dostupno na: [http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/
ZakonOZabraniDiskriminacijaNacrt.pdf](http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/ZakonOZabraniDiskriminacijaNacrt.pdf)

Potpisane i ratificirane međunarodne konvencije

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima [http://www.mhrr.
gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf](http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf)

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
<http://www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/lubbra/PESK.pdf>

Konvencija o pravima djeteta

[https://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fa-
kultativnim_protokolima\(1\).pdf](https://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima(1).pdf)

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije

[http://www.unhcr.rs/media/Medjunarodna%20konvencija%20o%20
ukidanju%20svih%20oblika%20rasne%20diskrimi.pdf](http://www.unhcr.rs/media/Medjunarodna%20konvencija%20o%20ukidanju%20svih%20oblika%20rasne%20diskrimi.pdf)

Evropska konvencija o ljudskim pravima

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf

Evropska socijalna povelja

[http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20
SOCIJALNA%20POVELJA%20_REVIDIRANA_.pdf](http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20SOCIJALNA%20POVELJA%20_REVIDIRANA_.pdf)

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBTI osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti LGBTI (lezbijke, gej, biseksualne, trans* i interspolne) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje aktivističkog pokreta. SOC takođe javno promovira ljudska prava LGBTI osoba i žena, te na državnom, europskom i međunarodnom nivou zagovara unapređivanje zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili sa novinarima i mladim pravnicima, i drugim budućim profesionalcima. Tokom proteklih godina, nekoliko naših zakonodavnih i *policy* inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Započeli smo rad i sa institucijama na lokalnom nivou, upravo tamo gdje je to najbitnije za LGBTI osobe. Naš zagovarački fokus smo usmjerili na zakonsku antidiskriminacijsku regulativu, kao i regulativu koja se tiče zaštite od nasilja nad LGBTI osobama, te namjeravamo da dalje nastavimo rad na pitanjima koja se tiču trans* osoba, istospolnih zajednica, društvene inkluzije, ali i pitanja položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana, a organizovali smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

O AUTORICI

Slobodanka Dekić (1977) završila je studij etnologije i antropologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Magistrirala demokratiju i ljudska prava u Jugoistočnoj Evropi, na Univerzitetu u Sarajevu i Univerzitetu u Bolonji (program ERMA). Dugo godina bila aktivna u LGBT pokretu, posebno u Udruženju Q u BiH. Radi u Mediacentru Sarajevo.
E-mail: sbdekic@gmail.com.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Human Rights Papers, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji Human Rights Papers izlaze opšti ili tematski izvještaji, te relevantne publikacije o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Ovi izvještaji i publikacije su osnova za daljnje zagarovačke aktivnosti prema državi Bosni i Hercegovini, ali i međunarodnim tijelima.

Publikacije koje se tiču ljudskih prava LGBTI osoba, a koje su relevantne za ovu temu su sljedeće:

Amar Numanović (autor): *Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2017. Dostupno na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znace-2-analiza-rezultata-istrazivanja-problema-i-potreba-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini-u-2017-godini/>.

Jasmina Čaušević (autorica): *Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znace/>.

Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov-Momčinović (autor_ice): *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell – Ured za BiH/Fondacija CURE/Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/prava-lgbt-osoba-u-bosni-i-hercegovini-obrazovanje/>.

Damir Banović (autor): *Izvještaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/izvjestaj-o-homofobiji-bifobiji-i-transfobiji-u-skolama-u-bih/>.

Kingdom of the Netherlands